

"Ylioppilas Kyllikki Sutisen laatima stipendikertomus toiminnastaan kesällä 1936.

Kertomus

esine- ja kansantietouden keräysmatkalta Konneveden pitäjässä 1 kk. aikana kesällä v. 1936.

Saatuani keväällä Helsingissä kuulla maisteri Väinö Kaukoselta, että Kuopion Isänmaallinen Seura oli myöntänyt minulle 1kk aikana Pohjois-Savossa suoritettavaa esinekeräystä varten 1000 mk:n suuruisen apurahan ja Savolainen Osakunta samoin kansantietouden keräämistä varten 500 :- ryhdyin sijoittamaan tuon kuukauden matkan kesälomaani, ja päätin suorittaa keräystä 2 viikkoa ennen juhannusta ja 2 viikkoa elokuussa. Ja näin sen sitten suoritinkin, kesäk. 5-20 päivinä ja elok. 15–29 päivinä.

Nuo ajat ovat perin kaukana toisistaan. Siinä ei kuitenkaan ole mitään haitallista. Sillä se menetelmä, joka ensikertalainen on oppinut ensimmäisellä matkalla, saattaa kaikin puolin kypsyä syksyyn mennessä. Ja mitä ilmoihin tulee näin eri puolilla kesää, olivat ne tänä harvinaisen kauniina kesänä kummankin matkan aikana loistavan hyvät ja sopivat matkustamiseen pyörällä, jolla minä enimmäkseen kuljin. Tein matkaa välillä myös jalan, veneellä ja autolla. Varsinkin jäivät ihanina mieleen elokuun viikot syksyisen kirkkaina, autereettomine ja viileine ilmoineen, jolloin Konneveden pitäjään korkeimmilta mäiltä avautuivat kirkaat maisemat kauas Keiteleelle ja Konnevedelle. Alkukesän viikot, nekin sateettomia, olivat liian kuumia ja pölyisiä matkustamiseen.

Haitallista tuollaisessa ajan valinnassa on se, että loppukesällä juuri elokuun keski- ja loppuvaiheilla maalaisväestöllä on kiireellisin aikansa: elonkorjuu ja rukiin "siemennys". Kun näet alkukesällä koko perhe saattoi olla kotosalla, ja kukin jäsen muisti yhtä ja toista vanhaa, loppukesällä useinkin pikku mökkien ovissa oli lukot ja suuremmissakin taloissa vain lapsia kotona. Mutta useimmin sentään oli kotosalla joku vanhempikin henkilö, vanha isäntä tai emäntä, hänhän parhaiten tiesinkin talon tavarat. Alkukesä ennen juhannusta on maalaisväestön suhteen ehdottomasti otollisin aika kerääjälle.

Paitsi kiireinen työaika, joka hiukan häiritsi syksypuoleen, oli esteenä yleensä myös muutamia muita seikkoja. Mentyäni taloon ja ilmoitettuani kerääväni esineitä Kuopion Museoon, sanottiin hyvin usein: "Vai Kuopioon Te. Täällä äskettäin liikkui sellainen, joka keräsi tuonne Jyväskylän Museoon." Ja sitten kerrotaan, että ehdittiin antaa jo kaikki vanha Jyväskylään tai Rautalammin Museoon, niitä museotavaran kerääjiä kun liikkuu tuon tuostakin. Vieläpä muutamit olivat antaneet esineitä aivan paikallisiin museoihinkin, kuten Kellankosken koululle tai olivat luvanneet antaa jollekin paikkakuntalaiselle, joka oli aikonut perustaa museon. Mutta kaikesta huolimatta oli talossa aina sellaisia, jotka lähtivät tuvan "parvelle" tai aittoihin

kiertelemään ja etsimään jo ties kuinka monetta kertaa. Ja usein löytyi sellaisistakin taloista yhteisvoimin etsittyinä vielä jotain arvokastakin.

Toinen saaliin arvon ja runsauden vähentäjä oli talon uudelleen rakentaminen. Oli heitetty vanhan tuvan vintiltä kaikki vanhat tarpeettomat esineet, m.m. vanhat kirjat, pellolle ja poltettu. Oli monia tällaisia taloja, ja juuri seudun vanhimpia ja suurimpia, jonne paikkakuntalaiset olivat innokkaasti kehoittaneet menemään, mutta joista ei saanut yhtään mitään.

Myös tulipalot olivat tyhjentäneet monen talon ullakot ja aitat. "Olihan sitä ollut, mutta kaikki meni siinä tulipalossa –", ja sitten seuraa pitkä selonteko siitä, mitä olisi ollut tai mitä jo on annettu ja minne on annettu.

Tai on annettu lasten käsiin vanhoja pikku esineitä ja ovat he särkeneet ja hävittäneet kaiken. Lasten leikkikaluksi on useissa taloissa joutunut vieläpä sellainen kiviesine, joka on löytynyt pellosta, ja jota talon väki on arvellut kivikautiseksi tarvekaluksi – ja niin se on hävinnyt. Tällaista ilmoitettiin monessa talossa. Useiden talojen asukkaat taas kertoivat vanhojen kalasaunojen ja nuotioiden jätteistä, joita on paljastunut kynnettäessä Keiteleeseen ja Konneveden etelä-rantojen ahoja ja Siikakosken y.m.m. koskien rantoja. Näin ilmaantui monia paikkoja, joissa oli ollut muinaisten ensimmäisten hämäläisten kalasaunoja. Särkisalon kyläkunnan rannalla Keiteleessä olevan Särkisalon saaren (jonka mukaan muuten koko Särkisalo on saanut nimensä) rantavyöhykkeessä, saaren ja mantereen välisen salmen puolella, samoin kuin läheisen Kolarin saaren rannoilla, on lukuisia ei päreistä, vaan säleistä tehtyjä katiskain jätteitä. Näin erään sellaisen. Siinä oli n. 5 cm korkeita säleitä niin kuin ainakin katiskan muodossa, ja se vanha isäntä, joka minut kyyditsi noille paikoille, kertoi vanhuksien ennen aikaan sanoneen, että ne ovat lappalaisten katiskoiden jätteitä, jotka katiskat jää y.m. on aikojen kuluessa syönyt niin mataliksi. Sitä paitsi erään läheisen talon nimi oli Lappi tai Lapinlahti. Myös savutupia on pitäjässä vielä muutamia, toisissa asutaan vielä, toisissa asukkaat ovat siirtyneet pois vasta aivan äskettäin.

On olemassa monia seikkoja, joista kerääjälle on hyötyä, ja joita minäkin sain käyttää hyväkseni. Vaikka sana "museo" jo pystyi aukaisemaan kaikki ovet, niin myöskin eräiden henkilöiden auktoriteetti pitäjässä saattoi olla kerääjälle suurena apuna. Minulla puolestani oli se onni, että molemmilla kerroilla sain asua pitäjän poliisikonstaapelin ja hänen vaimonsa, joka on, ammatiltaan erinomainen ja rakastettu kättilö, herttaisessa kodissa ja kun tuli se aika, jolloin kerääjän kotipaikkaa ja asuntoa pitäjässä kysyttiin, saattoi tuntea, kuinka isäntäväen luotettavuus teki kerääjän heti tutuksi ja luotettavaksi kysyjille. Tämä oli todella parhain majapaikka, minkä koskaan olisin voinut saada. Ja hra Ritvanen, asuntoani isäntä, tiesi neuvoa syrjäisimmät ja saalisrikkaimmat paikat. Kaikesta edellisestä olen herrasväki Ritvaselle suuressa kiitollisuuden velassa. Ja vielä eräs apu lähti minulle heiltä. Kun rva Ritvanen rokotusmatkoillaan kulki autolla pitäjän perukoilla sain kuljettaa ensimm. matkani tavarat kirkonkylään tuossa autossa.

Sitä paitsi tuossa aivan uudessa pitäjässä oli luonnontieteitten maistein kotitalo, Vähälahti, jossa sain nauttia erinomaista vieraanvaraisuutta, ja sieltä sain myös monia hyviä neuvoja, joista kaikesta olen suuresti kiitollinen.

Kiitollisuudella muistan myös oleskeluani Sirkkamäen kansakoululla. Siellä sain opettaja Karhun hienossa, vanhanaikaisessa kodissa kuulla seudun väestöstä ja sen harrastuksista. Erikoisen mielenkiintoista oli saada kuulla ent. Rautalammin pitäjän musiikkiharrastuksista. Nykyisen Konneveden pitäjän Särkisalossa ja Vesannon pitäjässä on muinoin tehty harmooneja ja flyygeli. Harmooneja oli alettu tehdä v. 1880 seudulla. 2:t urut oli tehty 1885 korvilla. Op. Karhu tiesi asiat tarkoin, sillä hän itse veljensä ja enonsa kanssa oli ollut urkuja y.m. soittokoneita tekemässä. Erityisesti oli soittokoneita tehty Pohjois- Rautalammillla, Vesannolla, mistä op. Karhu on kotoisin. Ja kulkiessani Konneveden pitäjän Vesannon puoleisessa osassa tapasin useissa taloissa omatekoisia kanteleita, kaunisäänisiä – ja tekoisia. Oli myöskin virsikanteleita, yksi ainakin vielä ahkerassa käytössä. Samalla sain kuulla ent. Rautalammin pitäjän lauluharrastuksista. Lauluseura Vesannolla op. Karhun kotikylässä oli perustettu v. 1888. Omat kyläläiset sen olivat perustaneet, omat miehet kuten Aapeli Närhi, op. Karhu y.m. sitä johtaneet. Oli laulettu etupäässä uskonnollisia ja isänmaallisia lauluja, ja harjoituksissa oli soittokoneita käytetty apuna. Konneveden pitäjässä on lauluseura ollut n. 31 v. Se on viettänyt 30-vuotisjuhlaansa. Sen oli perustanut eräs nikkari ja harjoittanut kuoroaan viulun säestyksellä. Sitten oli käytetty virsikannelta. Tällaiset harrastukset olivat suuriarvoisia mainituissa pitäjissä. Lauvantai- tai pyhäiltöinä rengit soittivat ja lauloivat, ei silloin pelattu korttia ja oltu tyhjätöimituksessa, Mutta naapuripitäjässä Keiteleellä ei ole ollut minkäänlaisia musikaalisia enempää kuin muitakaan harrastuksia. Siellä oli yleinen elämäntapa ollutkin alemmalla tasolla. Tuollaisten harrastusten paikallisuuden selittänee se seikka, että näissä asioissa johtajina pitäjässä olivat muutamat suvut. Sellaisia ovat Hämäläiset, Närhit ja Karhut. Karhujen suvulla oli ollut musikaalisuutensa ainakin Kustaa III aikana, jolloin eräs Järn oli ollut Kustaa III:n hovisoittajana ja hänen puolisonsa oli ollut puolalainen tanssijatar ja oopperatahti. He olivat muuttaneet sitten Turkuun, ja heistä on peräisin Karhujen suvun musikaalisuus ja musikaalinen harrastus Vesannon pitäjässä.

Tällaisilta pitäjää hyvin tuntevilta, sekä myös kyselemällä taloissa, sain selville muutamia vanhoja miehiä ja naisia, jotka olivat tavallista kuuluisampia tietomiehiä tai kertojia. Varsinkin keväällä oli talojen isännilläkin aikaa kertoa ja tuutulauluja taas emännät joutivat laulamaan. Mutta kiireisenä loppukesänä, jolloin tapasin kuuluisimmat vanhukset, he valittivat, ettei noin äkkiä johdu mieleen, mutta kunhan saisi muistella ja sattuisi olemaan oikealla tuulella! Kuitenkin kyselemällä tuli esiin yhtä ja toista, ja kun joku tunti oli vierähtänyt, oli päästy oikeaan vireeseen ja niin kovin lähelle toinen toistaan näitä sydämen ja muistin aarteita pengottaessa, että tuntui haikealta taas heti erota. Pari vanhaa isäntää oli erikoisen ilahduttavaa. Toista esti kaiken aikaa hänen hermosairas vaimonsa, ja se masensi hänen muistiaan enemmän kuin vähäinen aika, ja toinen isäntä noin kolme tuntia juteltuaan kiiruhti kaurapellolle. Ja siksi molemmat

itsestään pyysivät kerääjän osoitetta, että saisivat lähettää myöhemmin sellaista, mikä sattuisi mieleen johtumaan ja pantaisiin samalla paperille. Erityisesti vanhoja pikku lauluja sain Hankasalmen pitäjän rajoilta. Mahdollisesti näitä voisi olla Hankasalmen puolella syrjäisissä erämaataloissa. Tavallista runsaammin muistivat vanhoja tapoja ja uskomuksia myös muutamat Kunnalliskodin vanhukset. Monet heistä olivat Särkisalon perukoilta kotoisin.

Kun keväällä hra museonhoitaja Turunen oli ratkaissut, että kiertelisin Konneveden pitäjää, päätin sen tehdä tarkoin, talo talolta käyden. Ja niin sen sitten teinkin niissä osissa, missä ehdin tuon kuukauden aikana. Kaikki vanhat talot ja mökit käyden keräsin Sirkkamäen (Siikkakoski), Istunmäen ja Kärkkäälän, Särkisalo jäi vain 3:n päivän kiertelemiselle ja pieni Mäkäranien kyläkunta jäi kokonaan käymättä. Ensimmäisellä matkalla kävi kulku seuraavasti: Kärkkäälä 3 päivää, Sirkkamäki 6 päivää ja Särkisalo 3 päivää. Jälkimmäinen matka: Istunmäki 6 päivää, Sirkkamäki 1 päivä ja Kärkkäälä 5 päivää.

Yleensä sain ihmetellä, kuinka hyvin kansa tunsikin Kuopion Museon. Vieläpä tunnettiin niidenkin paikkojen museoita, joissa matkoilla oli käyty. Siten he kertoivat, mitä esineitä oli tavattu Helsingin Kansallismuseossa y.m.:lla. Hyvin monet sanoivat käyneensä useita kertoja Kuopion Museossa ja lisäsivät: "Mänen minä sinne taas, ku ens kerran mään Kuopioo." Tuo ensi kerta oli tällöin monelle Kuopion suuret maatalousnäyttelyt. Näyttelyjen jälkeen monet todella kertoivat jälleen käyneensä museossa, mutta toiset sanoivat, että oli ollut kovin kiire, eikä ollut ennättänytkään käydä. Mutta nuo näyttelyt haittasivat parin talon suhteen. Erään talon isäntä oli Kuopiossa eikä emäntä uskaltanut luvata muutamia pikkuesineitä. Mutta näyttelystä tultuaan isäntä lähetti sanan, että kyllä ne saisi. Syy siihen, että kansa niin käy museoissa, sanoi selvin sanoin erään syrjäisen suuren talon isäntä. "Joka kerran, kun käyn kaupungissa, käyn museossa. Kaupungin melusta väsy ja hermostuu. Mutta kun istuu hetken museon savutuvassa, on kuin uudestisyntynyt. Ja tekee mielen ihmeellisen hartaaksi, kun astuu niin monia satoja vuosia taaksepäin. "Ja eräs toinen sanoi museossa näkemistään esineitä: "Sellaisilla aseilla tämä maa on raivattu ja saatettu viljelykseen". Museo on heille läheisin ja kotoisin paikka koko kaupungissa. Se on kuin keidas erämaakulkijalle. Se on kappale kotiseutua, josta ei paljon ole totuttu poistumaan maailman meluun. Mielellään tavallisesti esineet museoon annetaan. Eräät taas jättävät komeat vyöt ja ohjokset antamatta, sillä ne ovat useinkin ainoana perintönä vanhemmilta. Mutta kuoleman jälkeen nekin joutavat. Vain harvoin oli esineistä maksettava.

Pian menivät nuo 4 viikkoa. Paljon sai matkalla oppia. Saihan päästä hyvin lähelle Sisä-Suomen kansan sydäntä. Heidän kielensä, tapansa ja tavaransa sai oppia tuntemaan – ovathan he erilaisia kuin kotiseutuni Varkauden ja Rautasalmen, asukkaat. Konneveteläiset ovat kielensä, tapojensa ja rakennustensa puolesta paljon lähempänä länsisuomalaisia kuin puhtaast savolaiset. Vieläpä pitäjän länsi- ja itäosien välillä oli näissä suhteissa eroa havaittavissa.

Omat vaikeutensakin on tuollaisella matkalla ensikertalaiselle. Mutta verraton onni oli saada tuntea itsensä mitättömän pieneksi, väin "astiaksi", välineeksi, kun aukenivat mökkien, talojen ja hovien aitat ja ullakot, ja yhteisvoimin koetettiin hyödyttää yhteistä Suomea. Varsinkin tavallisen kokoiset sekä pienehköt talot ja mökit olivat innokkaita etsimään. Löytyi sieviä pikku esineitä. Mutta suurissa taloissa oli se vika useimminkin, että niiden kimppuun oli jo liian useasti käyty. Aivan köyhiin mökkeihin ei kannata mennä.

Selostus esineistä sekä eri selonteko jääneistä esineistä ja asuinpaikkojen y.m. jätteistä on jätetty Kuopion Museolle, ja kertynyt kansantietous on jätetty Savolaiselle Osakunnalle. Tästä aineistosta on aikomukseni kopioida talven 1936–37 aikana pieni määrä Museolle.

Varkaudessa, syysk. 1. pnä 1936

Kyllikki Sutinen

(Yliopp.)"